

ЛІТЕРАТУРА

1. Вища освіта України і Болонський процес: Навчальний посібник / М.Ф. Степко, Я.Я. Болюбаш, В.Д. Шинкарук та ін. / За редакцією В.Г. Кременя. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004. – 384 с.
2. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. / М.М. Фіцула. – 2-ге вид., доп. – К. : Академвидав, 2010. – 456 с.
3. Гурська О.В. Місце та роль самостійної роботи студентів у навчальному процесі // Витоки педагогічної майстерності. 2014. Випуск 13. С.103-107.
4. Філоненко М. М. Психологічні особливості процесу і структури учіння студентів-медиків / М. М. Філоненко // Психологія і особистість. - Київ - Полтава : Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка, 2015. - №1(7). - С. 186 – 199

УДК 81'354:616-051

Каруник К. Д.

Харківська медична академія післядипломної освіти ОПАНУВАННЯ НОВЕЛ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОПИСУ В ПІСЛЯДИПЛОМНІЙ ОСВІТІ МЕДИЧНИХ ФАХІВЦІВ: ЕКСКУРС І ДИСКУРС

Запровадження оновленої редакції українського правопису від 2019 р. спонукає громадян якнайшвидше опанувати змінені правила. Не всі правописні «новели» легко сприймаються та засвоюються, тому їм потребують насвітлення через призму української мовної системи, на становлення якої істотно вплинула мовна політика останнього сторіччя. Деякі правила годі пояснити без історичного екскурсу. Свою вагу мають і нинішні тенденції розвитку літературної мови та їхня об'єктивна оцінка. Ознайомлення медичних фахівців із цими засадничими критеріями помітно полегшує їхнє розуміння нових правописних заведенцій.

Ключові слова: український правопис, мовна освіта медичних фахівців, мовні тенденції, історія правопису в ХХ ст.

Comprehension of the Ukrainian Spelling novelties in the postgraduate study for medical personnel: historical overview and discourse.

The implementation of the amended Ukrainian Spelling (2019) drives the Ukrainian citizens to comprehend it fast. Not all of the amendments are easily perceived and mastered, thus they need to be interpreted through the prism of the Ukrainian language system, which had been substantially affected by the Soviet language policy. Some rules hardly can be explained without historical overview. Essential are also the current standard language trends and their objective assessment. Learning of these principle criteria by the medical specialists enables their mastering of the new spelling usage.

Key words: Ukrainian spelling amendments, language training of the medical specialists, language trends, spelling history in the 20th century.

Овладение новеллами украинского правописания в последипломном образовании специалистов-медиков: экскурс и дискурс.

Введение обновленной версии украинского орфографии (2019) подтолкнуло граждан к скорому овладению новыми правилами. Не все орфографические новеллы легко воспринимаются, потому требуют освещения через украинскую языковую систему, на формирование которой повлияла языковая политика ХХ в. Некоторые правила едва ли можно объяснить без исторического экскурса. Свое значение имеют и тенденции в развитии литературного языка и их объективная

оценка. Ознакомление с этими базовыми критериями заметно упрощает восприятие орфографических нововведений.

Ключевые слова: украинское правописание, языковое обучение специалистов-медиков, языковые тенденции, история орфографии в XX в.

У 2015–2018 роках Українська національна комісія з питань правопису, до якої увійшли фахівці мовознавчих установ Національної академії наук України та представники закладів вищої освіти з різних регіонів України, розробила проєкт нової редакції українського правопису. Його остаточний, затверджений варіант представлено у червні 2019 р. Мотивацію внесених змін у вступному слові правописна комісія обґрунтовує так: «Сучасна редакція Українського правопису повертає до життя деякі особливості правопису 1928 р., які є частиною української орфографічної традиції і поновлення яких має сучасне наукове підґрунтя. Водночас правописна комісія керувалася розумінням того, що й мовна практика українців другої половини XX ст. – початку XXI ст. вже стала частиною української орфографічної традиції» [7, с. 4]. Члени правописної комісії також усвідомлюють і спостерігають певні зрушення, що відбуваються в сучасній українській мові: оскільки «змінюється словник, з'являються нові терміни в різних сферах суспільної комунікації», то виникає й «потреба адаптації загальних і власних назв» до сформульованих давніше правил. Тим-то перегляд правописних норм здійснено з метою «відреагувати на зміни в сучасній мовно-писемній практиці, визначити правила написання нових запозичених слів, нових власних назв, усунути застарілі формулювання та спростити й, де це можливо, уніфікувати орфографічні норми» [7, с. 4].

Фахівці у медичній сфері мають можливість ознайомитися з найновішою редакцією правопису та головними його змінами або на циклах тематичного удосконалення з української мови. Зокрема в Харківській медичній академії післядипломної освіти програма циклів ТУ «Українська мова» передбачає вивчення цього питання з метою якнайшвидшого розвитку мовної грамотності фахівців у сфері охорони здоров'я.

Пояснення внесених у правопис змін здійснюється з трьох перспектив: зі структурної, з історичної та з кодифікаційної. Структурний підхід у трактуванні мовних явищ дозволяє з'ясувати природу граматичних і фонетичних процесів у системі, у взаємозв'язку. Історичний екскурс дає змогу побачити вплив зовнішніх чинників на розвиток мови та її норми. На велику міру історична панорама подається в оперті на дані історичної соціолінгвістики, зокрема в ділянці корпусного планування. Кодифікаційний підхід дозволяє відстежити і зінтерпретувати накреслювані в мовній практиці тенденції, що зумовлюють внесення певних змін у мовну норму – подальшу мовну кодифікацію.

Ознайомлюючи слухачів з особливостями нової редакції українського правопису на циклах тематичного удосконалення з української мови в ХМАПО, оновлені обов'язкові та факультативні зміни коментуються щоразу з цих трьох перспектив. Дразливими питаннями оновленого правопису є, зокрема, роззів (гіятус) та правопис грецьких запозичень через «т».

Задля дотримання послідовності в усіх словах, похідних від латинського кореня *-iect-*, аналогічно до незмінного його відтворення через «є» у таких словах, як *траєкторія, ін'єкція, (ін'єктор, ін'єктувати) об'єкт (об'єктивний, об'єктивізм, об'єктивізація), об'єктив, суб'єкт (суб'єктивний, суб'єктивізм),*

найновіша редакція українського правопису до цього ряду спільнокореневих слів додає ще слова *проект*, *проектор*, *проекція*, *проектувати*. Слово *проект* походить від латинського *pro-ject-um*, що означає 'вперед кидання'. Не випадково корінь *-iect-* у більшості європейських мов відтворюється з початковою літерою «j» («ject» / «jekt») [2, с. 15-16].

Написання *проект*, регламентоване попередніми редакціями українського правопису, – це наслідок мовного планування 1930-х рр., яке позначилося не лише на орфографічних нормах, але й на цілій мовній системі. Під ту пору діяв принцип вилучення з системи української мови рис, які різко відрізняють її від російської. У російській мові слово *проект*, нехай і пишеться через «е» [йе], за орфоепічними нормами мусить вимовлятися [е] – ба навіть у дореволюційній російській ортографії це запозичення відтворювалося з «э»: *проэктъ*.

Як не дивно, поновлене правило запису й вимови *-ject-* як *-ект-* в українській мові майже беззастережно защепляється й досить швидко поширюється, певно, завдяки тому, що таке написання, а разом із ним і вимова слова *проект* і похідних від нього слів через «е», вкладається в один ряд із іншими спільнокореновими одиницями, правопис яких із «е» не викликає сумнівів чи суперечок.

Цим же правилом – про відтворення в запозичених чи іншомовних словах звука [j] перед голосним чи між голосними – регламентується далі послідовне спрощення. Досі вимагалось розрізняти написання *Гойя*, *Савойя*, але *лояльний*, *параноя* і *секвоя*, *Фейєрбах*, але *феєрверк* і *конвеєр*, *Хайям*, але *фаянс*, *фойє*, *Сойєр*, але *Ноєр*, але чіткого правила для цього не було – доводилося або вивчити ці слова на зубок, або щоразу гортати правопис чи орфографічний словник. Непоясненість різного відтворення однакових буквосполучень (а надто звукосполук, зважаючи на фонетичний принцип українського письма) спирається на традицію взоруватися на правила відтворення чужомовних слів за російською ортографією. Цей підхід – транслітерувати іншомовні назви з російської мови [8, р. 99] – запроваджений іще з 1930-х рр. сформулював як засаду [6, с. 496] і неухильно продовжував голова усіх правописних комісій незалежної України, Віталій Русанівський, чий авторитетом освячено й попередній правописний кодекс 2003 р.

Завдяки численним лінгвістичним дискусіям, що точилися впродовж останніх років, це правило нарешті набуло системності й однотайності: на початку слова та після голосного в іншомовних власних і загальних назвах слід уживати відповідних українських літер «я», «ю», «є», «ї» для заповнення роззіву інтервокальним [j] – у такий спосіб досягається збереження принципу транскрибування (звукового відтворення), а не транслітерації. Тож за орфографічною нормою 2019 р. ці слова пишуться послідовно: *буєр* (човен на ковзанах), *вая* (листя папороті), *конвеєр*, *круїз*, *лояльний*, *мозаїка*, *параноя*, *плеєр*, *пляєда*, *саквояж*, *секвоя*, *фаянс*, *флаєр*; *Гаїті*, *Гоя*, *Єйтс*, *Ісає*, *Касєнна*, *Маєр*, *Рамбує*, *Савоя*, *Соєр*, *Феєрбах*, *Хаям*, *Хеєрдал* [див. 7, с. 155].

За правописом 1928 р. відтворюється в новітній редакції факультативна норма написання слів грецького походження. Історія запозичень в українській мові засвідчує довготривале неприйняття фонем *f*, яку в чужомовних словах заступалося то звуком [x] (напр., *Хима*, *Хома*, *хура*), то – [п] (напр., *Степан*, *Пилип*, *пляшка*), то [т] (напр., *Таїсія*, *Текля*, *Теодор*), або африкатою [xв] (напр., *хвиля*, *хвіртка*, *язиката Хвеська*, *Хвисюк*), що часто й дотепер трапляється в діалектній вимові (напр., *прохвесор*, *хвабрика*, *Хведір*). Така заміна відбувалася

тому, що у самій фонологічній системі українських діалектів тривалий час відсутньою була фонема *f* [див. 9]. Проте в церковнослов'янській, котра в X–XVII ст. правила за панівну літературну мову, такий звук і відповідна на його позначення літера існували. Мова освіти й науки – латинська – теж довгий час була джерелом запозичень і поширення грецизмів. Не чужою фонемою *f* була і двом сусіднім мовам – польській і російській, які також упродовж XVI–XIX ст. чинили помітний вплив на українську. Тож за посередництва церковнослов'янської, польської та російської мов українська запозичила чимало власних назв і абстрактних понять зі звуком [ф], який поступово займає сталі місця в українській фонологічній системі [див. 9].

У цьому довготривалому процесі засвоєння нового звука усталилася й певна закономірність: у словах грецького походження літера «ф» (фіта) традиційно передається через літеру «ф» (напр., *філософія*, *факультет*), а літеру «θ» (тета) звичайно позначали в запозиченнях із греки літерою «т» (напр., *Агамангел*, *Атени*, *дитирамб*, *етер*, *катедра*, *Марта*, *міт*, *ортографія*, *ортонедія*, *Тессалія* тощо). Цим розрізненням керувалися зосібна розробники «Українського правопису» 1928 р.

У російській мові, як зауважив іще 1940 р. М. Протасов, запозичення з грецької відбувалися не завжди закономірно й послідовно [4, с. 110], тому частина слів через тету «θ» засвоювалася то з [ф], то з [т] на її місці, що й породило низку розбіжностей (напр., *библиотека*, *ортонедія*, *ритм*, *етеризація*, *етика*, але *орфографія*, *Афини*, *кафедра*, *Марфа*, *рифма*, *Фекла*, *Фессалія*, *эфир*). У 1930-х рр. провідною лінією мовного водностаєння для білоруської та української мов плекано принцип взорування правопису запозичених слів на правилах, усталених у російській мові. До цього водностаєння належали й грецизми з тетою, які після 1933 р. послідовно повторювали російську дистрибуцію «ф» / «т» [1, с. 238; пор. 3, с. 76].

Правописна комісія, яка працювала над останньою редакцією ортографічних правил, колегіально дійшла згоди, що написання грецьких слів із тетою слід відтворювати за нормою 1928 р., та, зважаючи на практику, що панувала останні майже дев'яносто років, – передавати літерою «ф» і фіту, і в більшості випадків тету, дозволила ортографічну варіантність. Не схилиючи українську громадськість перевчатися, члени правописної комісії вдалися до компромісу: повернули до життя автентичне правило, яке можна застосовувати рівнобіжно з недавнім [2, с. 16-17]. Котрого правила дотримуватися, кожен визначається сам, утім, у науковому й офіційно-діловому стилях рекомендується не поспішати застосовувати відновлений варіант із «т». Натомість науковці наполягають на сміливішому й безваріантному вживанні «т» на місці грецької тети [1, с. 239].

Така аргументація, що спирається на структурний і кодифікаційний підходи та включає історичний коментар [пор. 5] і сучасний дискурс довкола кожного правописного нюансу, на практиці виявилася дієвою. Слухачі-медики пізнають 1) засади українського письма й правопису; 2) механізми мовної кодифікації; 3) факти мовної історії; 4) тенденції, які є провісниками змін у літературній мові; 5) джерела поширених у суспільстві стереотипів довкола мовних процесів. Як наслідок, «новели» українського правопису сприймаються адекватно, з неприхованим інтересом і бажанням з'ясувати додаткові відомості. Структурний підхід до пояснення остаточно переконує слухачів, формує в них розуміння мовних механізмів і навіть критичне бачення деяких контрверсійних правил чи

непояснених винятків. Відтак нові правила легко запам'ятовується, не викликаючи спротиву.

ЛІТЕРАТУРА

1. Головач У., Паранько Р. Адаптація грецьких і латинських власних та загальних назв на тлі українських правописних суперечок. *Наукові записки Українського Католицького Університету*. 2020. Філологія. Вип. 1. С. 225-260.
2. Каруник К. Д. Сучасний український правопис для фахівців у сфері охорони здоров'я (Нові орфографічні норми. Правопис власних назв): навчально-методичний посібник. Харків: ХМАПО, 2021. 48 с.
3. Німчук В. В. Проблеми українського правопису ХХ – початку ХХІ ст. Київ, 2002. 117 с.
4. Протасов М. Об упорядочении и унификации античной транскрипции собственных имен и исторических терминов в истории античного мира. *Вестник древней истории*. 1940. № 1. Стр. 102-113.
5. Сидоренко О. В., Пряхін О. Р., Денисенко О. М. Впровадження норм нового українського правопису в освітній процес вищої школи. *Збірник статей V Міжнародної наук.-практ. конференції «Актуальні питання лінгвістики, професійної лінгводидактики, психології і педагогіки вищої школи» (19-20 листопада 2020 р.)*. Полтава, 2020. С. 336-341.
6. Українська мова: унормування, розунормування та перевнормування. 1920-2015 рр. Харків, 2018. 813 с.
7. Український правопис (Офіційний текст). Київ, 2019. 352 с.
8. Karunyk K. The Ukrainian Spelling Reforms, Half-reforms, Non-reforms and Anti-reforms as Manifestation of the Soviet Language Policy. *Studi Slavistici*. 2017. Vol. XIV. P. 91-110.
9. Shevelov G. Y. On the history of a sound that has no history (*f* in the Ukrainian Language). *Slovansko jezikoslovje. Nahtigalov zbornik. Prispevki z mednarodnega simpozija v Ljubljani 30. junija – 2. julija 1977*. Uredil Franc Jakopin. Ljubljana, 1977. S. 419-432.

УДК 113/119+37.0 (100+477

Кірик Т. В.

ПВНЗ «Київський медичний університет», м. Київ, Україна ФІЛОСОФСЬКИЙ ПОГЛЯД НА МОВНО-ТЕРМІНОЛОГІЧНІ ПЕРЕШКОДИ ДЛЯ ПОЗИТИВНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

З позицій філософії та інтегративного мультидисциплінарного підходу розглянуто сучасні уявлення про вплив пандемії COVID-2019 на світову економіку і перспективи відновлення соціального прогресу. Доведено помилковість рішення керівників України виконувати рекомендації організаторів Всесвітніх економічних форумів у Давосі (Швейцарія). Досліджено програму дій людства на майбутнє, створену для зібрання Давос-2021. Виявлено домінування у ній старих термінів і небезпечної освітньої парадигми зразка ХІХ ст. Вказано на появу ноотехнологій і ноонаук як засобів захисту людства від головних загроз і забезпечення сталого розвитку. Запропоновано необхідні ключові слова для руху в майбутнє — ноогуманізм, ноофілософія, ноомислення, ноорозвиток та інші. Пояснено причини їх повільного поширення поза межі України.

Ключові слова: сталий розвиток, COVID-2019, Давос-2021, велике переважавання, ноосфера, ноотехнології, ноогуманізм.

Philosophical View on Linguistic and Terminological Obstacles to the Positive Development of Ukraine

From the standpoint of philosophy and an integrative multidisciplinary approach, modern ideas about the impact of the COVID-2019 pandemic on the world economy and the prospects for restoring social progress are considered. The erroneous decision of the leaders of Ukraine to follow the recommendations of the organizers of the World Economic Forums in Davos (Switzerland) has been proved. The program of human